

SEKÜLERLİĞİN TEOLOJİK KURGUSU

PROTESTANLIK

HAKAN OLGUN

ÖRNEKTİR

YAYINLARI

Sekülerliğin Teolojik Kurgusu: Protestanlık
Hakan Olgun
© MilelNihal Yayınları
İstanbul 2019

Birinci Baskı
İz 2006

Yeni Baskı
MilelNihal 2019

Genel Yayın Yönetmeni
Hakan Olgun

Sayfa Tasarımı ve Kapak
Bilal Patırcı

ISBN
978-605-80648-9-5

Kasım 2019

Baskı ve Cilt
Step Ajans Reklamcılık, Matbaacılık Tan. ve
Org. Ltd. Şti. Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11
Bağcılar/İstanbul
Tel: 0212 446 88 46 /
Matbaa Sertifika No: 12266

MilelNihal Yayınları
Akşemseddin Mahallesi M. Sarper Alus
Sokak No: 4/6 Fatih İstanbul
Tel: 0212 533 97 31

MilelNihal Yayınları HİKAV Yayın Kültür
Araştırma ve Eğitim Hizmetleri A.Ş.'ne aittir.
Yayınevi Sertifika No: 40767

Hakan Olgun, 1996'da Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Aynı yıl Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde lisansüstü eğitimine başladı. 2000 yılında bu enstitüye araştırma görevlisi olarak atandı. Dinler Tarihi Anabilim Dalı'nda doktora eğitimini tamamlayan Olgun, 2007 yılında İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı'na Yardımcı Doçent olarak atandı. 2010-2011 akademik döneminde Oxford Üniversitesi'nde post-doktora çalışmasında bulundu. 2011 yılında Doçent, 2016 yılında ise Profesör oldu. Olgun, hâlen İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesidir.

Bazı yayımları

Luther ve Reformu: Katolizm'i Protesto, Ankara: Feza, 2001; 2. Baskı, Ankara: Eskiyeşi 2016. *Sekülerliğin Teolojik Karşılığı: Protestanlık*, İstanbul: İz 2006. *Luther ve İslam: Teolojik Uyum Sorunu*, İstanbul: Ağaç 2008. *Kalvinizm'de On Emir*, Ankara: Eskiyeşi 2012. *Tuz ve Işık: Hz. İsa'nın Dağ Vaazı*, İstanbul: İnsan 2015; 2. Baskı, 2016.

İçindekiler

Yeni Baskıya Önsöz	7
Önsöz	11
Kısaltmalar	14
GİRİŞ	15
TARİHSEL LUTHERANİZM	23
Giriş	25
I. Luther ve Reformasyon, 1517-1521	26
II. Gelişme ve Sağlama (1521-1535)	30
III. Konfesyonel Oluşum, 1535-1580	48
IV. Ortodoksi Dönemi, 1580-1675	71
V. Pietizm, 1675-1817	97
VI. Farklılaşmalar, 1817-1918	112
VII. Modern Çağ, 1918-	120
Sonuç	127
DOKTRİNEL LUTHERANİZM	131
Giriş	133
I. Lutheran Konfesyon Metinleri	134
II. Dinsel Otorite ve Kutsal Metin Öğretisi	138
III. Sadece İmanla Aklanma Öğretisi	151
IV. Dinsel Hukuk ve İncil Ayrımı Öğretisi	161

V. İnsanın İradesi ve Kader Öğretisi	172
VI. Kilise Öğretisi	184
VII. Sakramentler Öğretisi	192
VIII. İki Krallık Öğretisi	201
Sonuç	211
LUTHERAN ETKİ VE MODERN KURAMLAR	213
Giriş	215
I. Dinsel-Dünyevi Ayrımı: Sekülerleşme	217
II. Kilise-Devlet İlişkisi: Teolojik Laiklik	234
III. Kutsanmış Devlet: Mutlakiyetçilik	252
IV. Evrensel Kiliseden Özgürleşme: Modern Devlet ve Milliyetçilik	275
V. Teolojik Öğretinin Etnik Mensurması, Antisemitizm	293
VI. Bilincin Özgürleştirilmesi: Dürünsel Liberalleşme	309
VII. Lutheran “Meslek” Tanımı: Kapitalizm Etiğine Giriş	329
Sonuç	348
DEĞERLENDİRME	351
Kaynakça	363
Dizin	379

| Yeni Baskıya Önsöz

Dinler tarihi alanında bir doktora tezine dayanan bu kitabın ilk baskısı 2006 yılında yapılmıştı. Aradan geçen süre boyunca, üzerinde çalıştığımız tez konusuna ilişkin tartışmalar artarak devam etti. Modern dünyada dinin etkisini yitireceği ve dinden arındırılmış seküler bir dünyanın dinsel temeller üzerine galebe çalacağını savunan pozitivist paradigma da bu arada epeyce geriledi. Hatta her geçen gün, dinlerin politikadan kültüre kadar yaşamın bütün boyutlarında etkisini artırdığı görüldü. Ancak öte yandan, yine bütün boyutlarıyla seküler yaşam tarzının da güçlenerek ilerlediği gözden kaçmadı. Bu durumda dinsel ve seküler olan kutupların birbirine yaklaşmasına ilişkin klasik pozitivist düşünce gerçeği ne kadar yansıtıyor sorusu önem kazandı. Yani dinsel bağlılık korunurken seküler olmanın imkânı var mıydı? Protestan reform söylemi bu soruya olumlu cevap vermektedir. Hıristiyan reformasyon tecrübesinin ortaya çıkardığı Protestanlık, dinin seküler alandaki etkisine işaret ederek seküler yaşamın dinsel temeller üzerinde bina olabileceği düşüncesini ve böylece dünyevileşmenin dinsel meşruiyet zeminini tesis etmiş olmaktadır. Bu kitapta sürekli olarak bu husus, yani Protestan Hıristiyan doktrinlerin seküler bir yaşam sürmek için gerekli dinsel zemini sağladığı tezi işlenmektedir. Elbette buradaki “seküler” kavramı, dini etkiye vurgu yaparak pozitivistimin önerdiğinden bir parça farklılık göstermektedir. Dolayısıyla bir anlamda, Protestan Hıristiyanlık bağlamında yeni bir “seküler” kavramı tanımlanmış olmaktadır.

XVI. yüzyılda Roma Katolik Kilisesi içinden ortaya çıkan Protestanlık mezhebi, belki de doğrudan muhatapı olduğu Hıristiyanlardan sonra farklı dinsel gelenek bağlamında en çok Müslümanları meşgul eden bir etki sağlamıştır. Bu etki tarihsel süreç içinde birkaç tecrübeye kendisini belli etmiştir. Öncelikle ülkemiz ölçeğinden bakılacak olursa, Cumhuriyet'in erken dönemlerinde milli Türk dini projesinde Martin Luther öncülüğündeki Protestan uygulamaların modellenmesi düşünülmüştür. Bu çerçevede tıpkı Luther'in din dilini Latince'den Almanca'ya ve diğer yerel dillere dönüştürme önerisi bağlamında İslam ibadet dilinin Arapça yerine Türkçeleştirilmesine çalışılmıştır. Camilere, kiliselerde olduğu gibi sıraların konulması gibi uygulamalar da esasen Alman Hıristiyan reformundan etkilenmelerin işaretleri olmuştur.

Protestanlık tecrübesi üzerinden Müslümanlara yapılan diğer bir telkin ise daha yakın zamanlarda ortaya çıkmıştır. Bu da İslam'ın da artık kendi reformasyon çağına geldiği düşüncesidir. Bu düşüncüyü savunan çoğunlukla Batılı çevrelere göre İslam da tıpkı Hıristiyan reform çağı gibi kendi tarihsel çağının on beşinci yüzyılına yaklaşmaktadır. Ayrıca, Hıristiyan reform dönemindeki mezhep savaşları gibi Müslümanlar arasında inanç farklılığına dayalı husumet ve hatta mezhep savaşları her geçen gün etkisini artırmaktadır. Dolayısıyla Hıristiyan reformu öncesi dinsel karmaşaları bağlamında İslam'ın reform sürecinin de artık elinin kulağında olduğunu ileri sürülmektedir. Ancak bu tezi savunan çevrelerin itiraf ettikleri temel sorun ise Hıristiyan reformunun hedefi olan dinsel otorite kurum olarak kilise ve papalık gibi bir kurumun İslam geleneğinde olmamasıdır. Yani reformasyonun tepkisel tutumuna muhatap olunacak bir kutsal otorite kurumunun İslam'da olmaması bu projenin akim kalmasına yol açmıştır. Bir anlamda "İslam'ın Lutherleri" ortadadır ancak kilise ya da papalık gibi muhalefet edilecek kutsal bir otoritenin yoksunluğu çekilmektedir.

Elbette bu tür benzeştirmeler artırılabilir. Kutsal kitabın yegâne dinsel otorite olduğu; şekilsel dindarlıktan çok kalbi imanın kutsal kitabın ruhuna daha fazla uyduğu; gerçek dindarlığın dün-

yadan el etek çekmek değil Tanrı'nın ihtişamının yeryüzünde ege-
men olması için dünyevi alana daha fazla dinsel anlam yüklenmesi
gerektiği gibi düşünceler de bunlara eklenebilir. Ancak görüldüğü
üzere, Protestanlık tecrübesinin Hıristiyanlar kadar İslam toplumu
üzerinde de ilginç bir etkisi söz konusudur.

Kitabın modern Batı toplumunun teolojik temellerinin sorgu-
lanması adına bir katkı oluşturmasını diliyorum. Batı uygarlığının
sanılandan daha güçlü olan teolojik kökenlerinin açığa çıkarılma-
sının yanında, kitabın İslam dünyasındaki “din, modernleşme ve
protestanlaşma” merkezli tartışmalar için de farklı bir referans
noktası olmasını ümit ediyorum.

Hakan Olgun

Fatih 2019

ÖRNEKTİR

Önsöz

Uzun yıllardan beri ülkemiz, bir medeniyet projesi olarak değerlendirilen Avrupa Birliği'ne katılım sürecini yaşamaktadır. Bu süreç içerisinde Avrupa Birliği'nin sosyal, ekonomik ve hukuki müktesebatı dikkate alınmakla birlikte, birliğin teolojik bir geleneğe sahip olduğu ve bu geleneğin modern Batı toplumunun bilincinde sanılandan daha fazla yer ettiği gerçeğine çok az önem verilmiştir. Kendi kültürümüzden farklı olan, tarihsel geçmişimizde daha çok düşmanlık içeren anılar bulunan ve çok kültürlülük teorisinden yoksun olan bir medeniyet oluşumu içine dâhil olarak, bu oluşumun teolojik temellerinin de incelenmesi kaçınılmaz bir zorunluluktur. Protestanlık mezhebi, teolojik söylemleri ile Batı Hıristiyan modernleşmesi üzerinde en çok etkili olan faktörlerden birisidir. Bu nedenle Protestan teolojinin ve bu teolojinin sosyal sonuçlarının bilinmesi, modern toplumun yanı sıra Avrupa Birliği'nin de daha iyi tanınmasının imkânını sağlayacaktır.

Protestanlığı Lutheran boyutuyla ele aldığımız bu çalışmada Lutheranizm'in tarihsel gelişimi, teolojik öğretileri ve bu öğretilerin Batı toplumunun temel dinamiklerine katkısı konu edinmektedir. Dolayısıyla çalışmamızın modern toplumun teolojik temellerini sorguladığını söylemek mümkündür. Bu çalışmamız, Lutheran Protestanlığın etkin olduğu bütün Avrupa ve Kuzey Amerika'nın dinsel ve toplumsal görünümünü içermektedir. Bu nedenle İskandinavya, Almanya ve Amerika merkezli bir Lutheran oluşum seyri izlediğimiz, çalışmamızın ilk bölümünü oluşturan "Tarihsel Lutheranizm" kısmında kendini belli etmektedir. Tarihsel süreç açısından ele aldığımızda, reformasyonun başlangıç tarihi olan 1517'den itibaren yaklaşık beş yüz yıllık Avrupa ve Amerika tarihinin dinsel gelişim süreci ile birlikte siyasal,

ekonomik ve felsefi serüveni aynı anda ele alınmıştır. “Doktrinel Lutheranizm” başlığını taşıyan ikinci bölümde, temel teolojik kaynaklarından faydalanmak suretiyle, kutsal metin kanıtları doğrultusunda Lutheran doktrinlerin tanımlaması yapılmıştır. Üçüncü bölüm “Lutheran Etki ve Modern Kuramlar” adını taşımaktadır. Bu son bölümde, Lutheranizm’in tarihsel sürecine bağlı ve doktrinel öğretilerine dayalı teolojisinin toplumsal kuramlara dönüşmesi ve modern Batı medeniyetinin oluşumuna sağladığı katkılar ele alınmıştır.

Oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Lutheranizm, sayılarla ifade edilemeyecek kadar eserde konu edinmiştir. Bu kaynak eserlerin başında, Luther’in yaşamı boyunca, gerek kendisinin kaleme aldığı, gerekse sözlü olarak ifade ettiği bütün düşüncelerinin yer aldığı elli beş ciltlik bir serideki oluşan Luther’s Works gelmektedir. Lutheranizm konusunun ana kaynağını oluşturan bu koleksiyon, çalışmamızın da en temel kaynağı olmuştur. İkinci temel kaynak olarak Lutheranizm’in dogmatik konfesyonel metni olan *The Book of Concord*’un faydalanılmıştır. Lutheran teolojinin diğer klasik kaynağı olan reformcu Philip Melancthon’un temel eseri *Loci Communes*’in farklı baskılarını içeren İngilizce ve Almanca versiyonları da bu çalışmamızda kullanılmıştır. Ayrıca Lutheran Protestanlığı pek çok farklı açılarından değerlendiren çok sayıda ikinci el kaynaklara da ulaşılmıştır. Hatta Lutheran Protestanları oldukça verimli bir araç olan internet imkânlarını çok iyi kullanmaları nedeniyle Lutheran Protestanlığın güncel yorumlarına da ulaşma imkânı yakalanmıştır. Bu vesileyle, yukarıda sözü edilen temel klasik kaynakların yanı sıra konu hakkında Batı kültüründe tartışılan güncel yaklaşımları içeren yayınları bana sağlayan Amerika’daki Evangelical Lutheran Church in America (ELCA) adlı kilisenin Fortress Press adlı yayınevini, Lutheran Church-Missouri Synod (LCMS) adlı kiliseyi ve bu kilisenin Concordia Publishing House adlı yayınevini ve Evangelische Kirche in Deutschland (EKD) adını taşıyan Alman Lutheran kilisesini burada anmak isterim.

Batı kültürünün teolojik temellerini araştırma çabasını içeren bu kitabın hazırlanması, elbette pek çok değerli bilim adamının katkısını gerektirmiştir. Öncelikle Prof. Dr. şinasi Gündüz'n zihni emeği, bu çalışmanın ortaya çıkmasında karşılığı ödenemez bir etki sağlamıştır. Doç. Dr. Mahmut Aydın'ın akademik katkısı da bu çalışmanın niteliğini artırmıştır. Emeęi geçen herkese şukranlarımı sunarken, bu kitabın modern Batı toplumunun temel dinamikleri ile Hıristiyan gelenek arasında, sanılandan daha güçlü olan ilişkinin tespiti sürecinde ve Batı zihninin algılanması çabasında bir adım olmasını umuyorum.

Hakan Olgun

Ankara 2006

ÖRNEKTİR

Batı toplumu, tarihsel olarak oldukça yoğun ve karmaşık dinsel tecrübeler süreci yaşamıştır. 313 yılında “Milano Hoşgörü Fermanı” ile Hıristiyanlık, modern Batı toplumunun kültürel kökeni olan Roma İmparatorluğunca “din” olarak tanınmış, ardından da 380’de Roma İmparatorluğu’nun resmi dini olmuştur. Dolayısıyla tarihsel Hıristiyanlık, Roma İmparatorluğu halkının dünyevi şekillenmesine yön veren etkenlerin birisi, zamanla da en önemlisi haline gelmiştir.

Batı toplumunun Hıristiyanlıkla olan birlikliği, Hıristiyanlığın tarih içerisinde sürekli olarak dönüşücü ve bu dönüşmenin kutsal öğretiler niteliğinde halka tasdik ettirilmesiyle yan yana yürümüştür. Bu dönüşüm daha çok, din adına icrada bulunan kurum ve kişilerin Hıristiyan halk üzerindeki dinsel otoritelerini artıran ve zamanla dinsel baskıya dönüşen ve kurumsallaşan bir yapıya ilişkindir. Nitekim ilk dönem Hıristiyanlıkta, uğranılan baskı ve dışlanmalar karşısında, bu dünyaya ait olmayan bir ideal olarak “Tanrı kralığı” söylemi dile getirilmişti. Ancak, zaman içinde, kurumsallaşan kilise ve başındaki papa tarafından temsil edilmeyle başlayan Hıristiyanlığın, İmparatorluk yönetimini paylaşma arzusunda olduğu ve kilise, papa ve ruhban yönüyle Tanrı kralığından çok dünya krallığına “İki Kılıç” doktriniyle (*Luk. 22:38*) öykündüğü görünmektedir.

Papalığın “yanılmazlık” öğretisiyle kutsanan dinsel otoriter konumu, konsil kararları ve bunların toplum içerisindeki temsilcileri olan ruhban sınıfının da halk gözündeki kutsallık ve otoritelerini artırmıştır. Artık kilise kurumu, bütün hiyerarşisiyle hem imparator, kral ve prenslerin egemenlik yetkilerini, hem de ülkenin vergi gelirlerini paylaşan bir ortakçı görünümüne bürünmüştür. Bu şekilde Ortaçağ Hıristiyanları, papa ve konsil kararlarının ya-

nılmazlığı ve kutsal metni yorumlama yetkisinin sadece papanın uhdesinde olduğu öğretileriyle, tarihte örneklerine az rastlanan bir dinsel istismara uğramıştır.

Katolik Kilisesi'nin Hıristiyan halka uyguladığı bu baskılara karşı, daha XII. ve XIII. yüzyıllarda birtakım muhalif söylemler dile getirilmiştir. Bu kilise karşıtı söylemlerin çoğu, kilisenin “kendini koruma” refleksleri doğrultusunda ve eleştirilen tutumlara dinsel dayanaklar uydurulmak suretiyle engellenmiştir. Ancak bu eleştirel söylemlerin, Hıristiyan toplum içerisinde bir süre tutunmayı başaranları da çıkmıştır. İngiltere’de John Wycliffe ve Bohemya’da, kilise konsili kararınca yakılarak cezalandırılan Jan Hus, ilk dönem dinsel statüko karşıtları ve dolayısıyla reformcuları olarak Avrupa medeniyeti tarihinde yerlerini almıştır. Hıristiyan Avrupa’nın pek çok yerinden yükselmeye başlayan kilise karşıtı muhalif sesler, Hıristiyan halkta kilisenin reformasyonu ihtiyacını iyice belirginleştirmiştir. Bu reform beklentilerinin ve ilk girişimlerin ardından, uzun yıllar Katolik Kilisesi bünyesinde rahiplik yapmış olan Martin Luther’in reform hareketi ortaya çıkmıştır.

Katolik ana bünyeden önemli bir parçanın kopmasına ve Hıristiyanlığın en büyük üç mezhebinden birisi olan Protestanlığın kurulmasına sebep olan reform hareketinin, öğretisel boyutuyla Batı toplumunu önemli ölçüde etkilediği ortadadır. Çünkü reform sonrası Batı toplumunda bireysel ve sorgulayıcı bilinç ve düşünce, devlete karşı sorumluluk ve vatandaşlık duyarlılığı, millileşme, ekonomik gelişim ve bireyselleşme gibi kültürel gelişimi etkileyen görünümler sergilenmiştir. Şüphesiz bu görünümlerin altındaki en temel yönlendiricinin, Luther öncülüğündeki reform hareketinin papanın otoritesinden bağımsız ve bireysel bir kurtuluşu telkin etmesi, Kutsal Kitabı yorum hakkını bütün Hıristiyanlara yayması, yaklaşan Tanrı Krallığı’na hazır olmak için herkesin içinde bulunduğu dünyevi konumlarında beklemeleri ve kurtuluşun yolunun ibadet ve erdemli davranışlarda değil sadece kalplerdeki imandan geçtiği gibi söylemleri olduğu bilinmektedir. Bu durumda, modern toplumların temel dinamiklerinden olan sekülerleşme, kapitalizm,

liberalleşme ve bireysel düşünce hakkı gibi Batı toplumunu ifade eden modern kavramların, bir yönleriyle Lutheran öğretinin etkisinde olduğu düşüncesi öne çıkmaktadır. Dolayısıyla bu kitapta Luther'in öncülüğündeki XVI. yüzyıl dinsel reform hareketinin öğretilerine dayanan Lutheranism'in tarihsel gelişimi, doktrinleri ve bu teolojik doktrinlerin modern Batı toplumunun sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapılanmasına katkısı ele alınmaktadır.

Lutheranism, teolojik öğretilerinin yanı sıra pek çok sosyo-ekonomik sonuçlar doğuran öğretiler içermektedir. Bu içerik, Gilles Kepel'in kitabına ad olarak seçtiği "Tanrı'nın İntikamı" niteliği bağlamında, son yıllarda dinlerin ekonomik ve siyasal açıdan önemli bir güdüleme kaynağı olduğu gerçeğini hatırlatmaktadır. XIX. yüzyıla ait bazı sosyoloji ekollerinin pozitivist tarih anlayışı doğrultusunda, dinlerin dünyevi/toplumsal yaşamdan gittikçe geri çekileceği teorisinin, dinlerin yükselişi bağında bir kez daha eleştirel gözle değerlendirilmesi gerekir. Dolayısıyla çalışmamızda, Batı toplumunun Protestan teolojisiyle kurduğu yapısal ilişkinin incelenmesiyle, dinlerin dünyevi yaşamdan çekileceklerine ilişkin söz konusu teoriye karşı eleştirel iddialar yer alacaktır. Öte yandan, Hıristiyanlık tarihinde ortaya çıkan "reform" tecrübesinin, aslında bir Hıristiyanlık reformu değil Roma Katolik Kilisesi'ni hedefleyen bir reform olduğu fark edilecektir. Nitekim Luther'in, yüzyıllar boyunca Katolik Kilisesi bünyesinde oluşturulan Hıristiyan geleneğini kilise hukukunu ve konsil kararlarını reddedip Pavlus'un teolojisine geri dönüşü savunduğu görülecektir. Zira Pavlus'un, Hıristiyanlığın Musa'nın yasasını yerine getiremediği için daha fazla günaha gark olan insanlar adına Mesih'in feda edildiğini, bu nedenle tanrısal hukuka uymak suretiyle dinsel kurtuluşa ulaşamayacağı (*Gal. 3: 10-11*) ve buna bağlı olarak kurtuluşun sadece imanla elde edileceği (*Rom. 1: 17*) söylemleri Luther üzerinde oldukça etkili olmuştur. Ayrıca, Lutheranism'in pek çok dünyevi doktrinine kaynaklık eden seküler idarenin kutsanmışlığı öğretisinin de Pavlus'un, seküler idare dünyada ilahi bir misyonu yerine getirdiğinden bu idareye itaati dinsel bir gereklilik sayan

(Rom. 13:1-7) söyleminin etkisi altında olduğu ortaya çıkacaktır. Bu nedenle, Protestan reformunun Hıristiyanlığı değil Pavlusçu teolojiyle ve kutsal metin öğretileriyle uyuşmadığını düşündüğü Roma Katolik Kilisesi'ni eleştiren bir reform girişimi olduğu görülecektir.

Avrupa'yı ve Avrupalı göçmenlerin oluşturduğu Kuzey Amerika'yı dikkate aldığımızda, günümüzde modern toplum olarak nitelenen ve dinsel anlamda Hıristiyanlık mensubu olan Batı toplumu tarihinin Hıristiyanlığın tarihsel seyrine bağlı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Batı toplumunun anlaşılmasının, bu toplumun kurum ve kuramlarının üzerinde yükseldikleri dinsel zeminin anlaşılmasını gerektirdiği gerçeği, bizi modern kavram ve söylemlerin din ile olan ilişkisini kavramaya yöneltmektedir. Nitekim modern Batı zihninin ileri sürdüğü çoğu düşüncenin dinsel bir orijine dayandığı anlaşılmaktadır. Ahlâki ilkeleri dinsel olanaktan çok, doğal yaşamın bir özelliği olmasına bağlayan Immanuel Kant'ın evrensel ahlâk öğretisi ile erdemli davranışların dinsel değil ancak dünyevi anlamlarının olduğunu vurgulayan Luther arasındaki söylem benzerliğinin önemini, Kant'ın da bir Lutheran Protestan olması daha da artırmaktadır. Yine inancılığı, dinsel aidiyet ve sosyal yükümlülükleri açısından Tanrı krallığı ve dünya krallığına mensup görmesi ve birincisinin meaf kılındığı hukuktan ikinci kısmının sorumlu olmasını, fakat Tanrı krallığı bütünüyle egemen olduğunda, hukukun anlamını da kalmayacağını dile getiren Lutheran söylem ile bu hukuksal diyalektiği felsefeye uygulayan ve hukukun işlevinin tamamen ortadan kalkacağı zaman olan Tanrı krallığının kurulmasını, sınıf çatışmasının emekçiler lehine sonuçlanıp sınıfsız bir toplumun kurulmasıyla benzeştiren G. W. F. Hegel'in de bir Lutheran Protestan olması, bu yargımızı güçlendirmektedir.

Günümüz modern toplumunun XVIII. yüzyıl Aydınlanma'nın doktrinel örgüsüne sıkı sıkıya bağlı olduğu dikkate alındığında, bu aydınlanmanın temel etkenlerinden olan Rönesans ve reform hareketinin önemi daha da artmaktadır. Genellikle "yenilenme" olarak kavramsallaştırılan Rönesans'ın bütünüyle zihinsel

bir yenilenmeyi içerdiğinden hareketle, dinsel yenilenmeyi ifade eden Luther reformunun da Rönesans kapsamında değerlendirilmesi, Batı aydınlanmasının/modernleşmesinin anlaşılmasında bir bütünlük sağlama imkânı verecektir. Dolayısıyla bu kitap, bir anlamda modern Batı aydınlanmasının zihinsel izahını anlamaya yöneliktir. Bu konuya ilişkin olarak ülkemizde bazı çalışmaların yapıldığı ifade edilmelidir. Ancak bu çalışmalarda reform öğretilerinin kapsamlı bir teolojik tahlili yapılmadığından, Batı modernleşmesinin aydınlanmacı kavramları daha çok siyasi ve felsefi çözümlerle ya da tarihsel süreç içerisinde ele alınmıştır. Hâlbuki bu kavramların altındaki en temel dayanaklardan birisi Protestan öğretilerdir ve dolayısıyla da üzerinde yükseldiği zeminin bir kısmını da teolojik içerik oluşturmaktadır. Bu düşünce, modern toplumun “modernlik” sıfatının oluşumundaki dinsel öğretilerin araştırılması gereğini sağlamaktadır.

Küreselleşme sürecini bütün etkenleriyle yaşadığımız günümüzde, hem farklı bir kültürü temsil eden hem de gelecekte sosyal birliktelik kurmayı hedeflediğimiz Batı toplumunun anlaşılması önemli önceliklerimizdendir. Dolayısıyla bu çalışma ile dünyevi egemenliği elinde bulundurmuş Batı toplumunun sahip olduğu kurum ve düşüncelerin anlaşılmasına, bunların din ile olan ilişkilerinin kavranmasına ve modern Batı insanının doğru anlaşılmasına bir katkı sağlanması umulmaktadır.